

Rusya’da Demokrasinin Bir Görünümü Olarak Ombudsmanlık Kurumu: Yapısal-Kurumsal ve İşlevsel Yönler Üzerine Bir Değerlendirme*

Received/Geliş: 17/03/2017

Accepted/Kabul: 31/07/2017

Kadir Caner DOĞAN**

Hasan Mahmut KALKIŞIM***

Öz

Ombudsman, gerçekte kamu yönetiminin kötü yönetim uygulamalarına ve insan hakları ihlallerine karşı vatandaşları koruyan ve onları destekleyen bir şikayet mekanizmasıdır. Bu bakımdan, kamu yönetimi ile ilgili bir konuda haksızlığa uğradığını düşünen bir vatandaş, ombudsmana sorunun çözümü için başvuruda bulunabilmektedir. Ancak ombudsmanın kamu yönetimi açısından da faydalı yönleri bulunmaktadır. Ombudsmanlık kurumu, kamu yönetiminin etkinlik ve verimliliğini artırmaktadır. Kamu yönetimi ve vatandaş arasında bir arabulucudur. Ombudsman, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti anlayışının gelişimine bağlı bir biçimde tüm dünya boyunca yayılımını sürdüren bir demokrasi projesi haline gelmiştir. Bu çalışma, Avrupa’da ombudsmanlık kurumuna bir örnek olarak Rusya Federasyonu üzerine bir analize dayanmaktadır. Nitekim çalışmada Rusya Ombudsmanı, yapısal-kurumsal ve işlevsel yönleri ile açıklanarak, ombudsmanın Rusya kamu yönetimi ve demokrasisi üzerindeki yerinin belirlenmesi amaç edinilmektedir. Bunun için son bölümde Rusya Ombudsmanı ve demokrasi arasında bağlantı kuran açıklamalara ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Çalışmada yöntem olarak İngilizce ve Türkçe çeşitli bilimsel ve objektif kaynaklardan yola çıkılarak betimsel bir analiz yapılması tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Ombudsman, Kamu Yönetimi, Demokrasi, Denetim.

* Bu makale, 4-5 Mart 2017 tarihleri arasında Edirne’de düzenlenen III. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series’inde sunulan tam metin bildirinin geliştirilmiş biçimidir.

** Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, kadircanerdogan@gumushane.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3476-8865.

*** Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, hmkalkisim@gumushane.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1332-6168.

Ombudsman Institution as a View of Democracy in Russia: An Evaluation on Structural-Institutional and Functional Aspects

Abstract

The Ombudsman actually is a complaint mechanism that both supports and protects citizens against human rights violations and the poor management practices of public administration. In this regard, a citizen who has suffered injustice in a matter relating to public administration can be applied to the ombudsman to solve the problem. However, there are beneficial aspects of the ombudsman for public administration. Ombudsman institution improves efficacy and efficiency of public administration. It stops an intermediary between public administration and citizens. Especially after the Second World War the Ombudsman has become a democracy project, which depends on the development of a form democracy, human rights and the rule of law. This study is based on an analysis of the Russian Federation as an example for the ombudsman institution in Europe. Likewise, ombudsman is available to determine the position on the Russian public administration and democracy objectives of the Russian Ombudsman explained by institutional and structural-functional aspects. For this reason, in the last part, there are explanations and evaluations linking the Russian Ombudsman and democracy. In this study, it is preferred a descriptive analysis starting from various scientific and objective source in Turkish and English as the method.

Keywords: Russia, Ombudsman, Public Administration, Democracy, Inspection.

Giriş

Ombudsman, kamu yönetimleri karşısında vatandaşları korumak amacıyla ya da vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak için faaliyet gösteren kamusal bir kuruluştur. Esas olarak parlamentodan aldığı güç ile demokratik meşruiyet tabanı güçlü bir yapıdır. Aynı zamanda ombudsman, kamu yönetimlerini hukuk devleti anlayışı çerçevesinde iyi yönetim ilkeleri ile de bağlamaktadır. Bu sayede de kamu yönetiminin etkinlik ve verimliliğini artırmaktadır.

Dünyada ilk olarak İsveç'te ortaya çıkan bu kuruluş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra aşama ve aşama ve dalga dalga dünyanın tüm kıtalarına yayılmıştır. Günümüzde yaklaşık olarak 200 ülkede, çeşitli seviyelerde uygulanmaktadır.

Bu çalışma, dünyadan ve Avrupa kıtasından önemli bir örnek olarak Rusya Federasyonu Ombudsmanlık Kurumu'nu ana hatları ile yapısal-kurumsal ve işlevsel yönleri ile analiz etmektedir. Bu bakımdan çalışmada, Rusya Ombudsmanı'nın kuruluşu, görevleri, atanması, şikayet başvurularının kabulü, çalışma yöntemi, çalışmaların sonlandırılması ve çalışmaların etkinliği ve verimliliği konularında bilgi verilmektedir. Bu araştırmanın yapılmasındaki en büyük amaç, Rusya Ombudsmanlığı'nın genel ve işlevsel özellikleri üzerinde durarak, bunun Rusya kamu yönetimi ve demokrasisi üzerinde değerlendirmeler yapmaktır.

Çalışmada yöntem olarak, İngilizce ve Türkçe kaynaklardan derlenerek meydana getirilen veri setinden betimsel analizler yapılmasına dayanmaktadır. Literatürde Rusya Ombudsmanlığı ile ilgili olan İngilizce ve Türkçe kitap, makale, bildiri, rapor, bülten, kurum web sayfası gibi kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu çalışma, esas olarak uzunca yıllar Komünist rejim ile yönetilmiş olan Rusya'da ombudsmanlığın demokrasi bağlamında yerini ve önemini belirlemeye çalışmaktadır. Çalışmanın ana hipotezi de ombudsmanın bir demokrasi projesi olduğu ve Rusya'da da demokrasinin kanallarını genişletmeye çalıştığı üzerine kurgulanmaktadır. Ayrıca bu çalışmada, bir Avrupa ülkesinde ombudsmanlığın hangi kural, kaide ve süreçler çerçevesinde uygulandığının belirlenmesi, ombudsmanın bir Avrupa ülkesi için öneminin ortaya konması ve bu çerçevede ombudsmanlığın dünya boyunca yayılımına dair örnek verilmesi anlayışı benimsenmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın amacına, yöntemine ve konusuna uygun bir biçimde çalışma, temel iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde

ombudsman ve demokrasi kavramları açıklanmış ve ikinci bölümde de Rusya'da siyasal yapı, ombudsman (yapısal-kurumsal ve işlevsel yönler) ve demokrasi arasında ilişki kurularak, bunun Rusya kamu yönetimi ve demokrasisi üzerindeki yeri ve önemi değerlendirilmiştir.

Ombudsman ve Demokrasi Kavramları

Ombudsman, idarenin işlem, eylem ve sözleşmelerine yönelik olarak vatandaşlardan gelen kötü yönetim şikâyetlerini inceleyen, ancak incelemeleri sonrasında bağlayıcı kararlar alamayan bağımsız bir devlet organıdır (Erhürman, 1998, s. 89).

Ombudsman kavramının geniş tanımlarından birine göre ise şu şekilde bir açıklama getirmek mümkündür:

“Yasa ile kurulan, görev ve eylemlerinde bağımsız, tarafsız ve özerk olan, kamu yönetimini dışarıdan objektif bir biçimde denetleyen, kendisine ulaşan şikâyetleri belirli kural ve prosedürler çerçevesinde inceleyen, Parlamento tarafından atanan ve ona bağlı bir biçimde işleyen, yıl içerisinde incelemiş olduğu faaliyetlerine ilişkin bir yıllık raporunu Parlamento'ya sunan ve bu rapordan kamuoyunu haberdar eden bir kurumdur” (Parlak ve Doğan, 2015a, s. 128).

Yukarıdaki tanım ombudsmanın belli başlı özelliklerini de ortaya koymaktadır. Nitekim bu özellikler şunlardan meydana gelmektedir (Büyükcavcı, 2008, s. 12):

- Ombudsman politik olarak tarafsızdır,
- Kararlarında bağımsızdır,
- Her açıdan yüksek standartlara sahip olmalıdır,
- Ombudsman her başvuru ile tek tek ilgilenir,
- Ombudsmanın pozisyonu ve fonksiyonları ayrı bir Ombudsman Kanunu (Ombudsman Act) ile belirtilmiştir,
- Kamu kurumları ombudsman ile işbirliği içindedirler,
- Ombudsmana masrafsızca, kolayca, doğrudan ulaşılabilir olmalıdır,
- Arkasında parlamento desteği bulunmalıdır,
- Medya ile aktif ilişkisi vardır.

Ombudsmanlık kurumu, günümüzde demokratik ülkelerin büyük bölümünde başarı ile uygulanmaktadır ve buralarda kurumsal bir geçmişe de sahiptir. Ombudsman, demokratik hukuk devletinin önemli bir göstergesidir

ve kötü yönetimin işleyişinde, sorunların çözümü sayesinde devletle vatandaş arasında bir köprü görevi sağlamaktadır (Parlak ve Doğan, 2016, s. 22).

Ombudsman, dünyada tarihsel süreç içerisinde aşama aşama ve dalga dalga gelişim ve yayılım göstermiştir (Pickl, 1986, s. 40-41). Nitekim ombudsmanlık kurumu, dünyaya mal olmuş gelişen bir endüstri olarak kabul edilmektedir. Ombudsmanlık kurumu, İsveç'ten sonra öncelikle diğer İskandinav ülkelerine yayılım göstermiş ve buradan da Avrupa, Amerika, Okyanusya, Afrika ve Asya'ya genişlemiştir. Bu bağlamda ombudsman, başlangıç olarak İsveç'te ortaya çıktından sonra bir yüzyıl kadar sonra 1919 yılında Finlandiya'da kurulmuştur. Ombudsmanlık kurumu, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyanın çeşitli kıtalarında ve ülkelerinde benimsenmiştir (Parlak ve Doğan, 2016, s. 24).

Demokrasi kavramı ise, Yunanca “demos” halk ve “kratos” egemen olmak sözcüklerinden oluşan bir anlama sahiptir. Bu anlamıyla demokrasi, halkın iktidarı olarak tarif edilebilmektedir (Schmidt, 2002, s. 13). Demokrasinin Eski Yunan'a kadar uzanan derin bir tarihsel geçmişi bulunmaktadır ve genel olarak halkın egemenliğine dayalı yönetim olarak tanımlanmaktadır (Çaha, 2011, s. 205; Dursun, 2012, s. 163).

Demokrasi, esas olarak liberal siyasi ideoloji ile yakından bağlıdır. Nitekim özgürlük ve eşitlik, demokrasinin özünde bulunmaktadır. Ayrıca liberal demokrasinin temel ölçütlerinden biri de temsildir (Bezci, 2005, s. 281). Bu bakımdan değerlendirildiğinde, demokratikleşmenin olmazsa olmazları olarak şunlar kabul edilebilmektedir:

“Temel özgürlüklerin ve özellikle de siyasi hakların verilmesi, herkesin oyunu kullanabildiği ve rekabetçi seçimlerin tesis edilmesi ve piyasa reformlarının yapılması, hukukun üstünlüğünün kabul edilmesi, siyasi ortamın siyasi oluşum ve sivil toplum kuruluşları (STK) 'nın gelişimine müsait olması, medya organlarının özgür ve bağımsız olmaları” (Baharçipek ve Ağır, 2014, s. 7; Ağır ve Baharçipek, 2015, s. 46).

Yukarıda ifade edilen demokratikleşme göstergeleri siyaset bilimci Robert Dahl tarafından da şu şekilde sistematik halde belirtilmiştir (Mınarlı, 2010, s. 3):

- Seçme hakkı,
- Seçilme hakkı,
- Siyasal liderlerin destek ve oy kazanmak için birbiriyle yarışma hakkı,

- Özgür ve adil seçimler,
- Örgütlenme özgürlüğü,
- İfade özgürlüğü,
- Kamusal politikaları seçmenlerin oylarına ve tercihlerin ifade edildiği başka biçimlere bağlı kılan kurumlar.

Siyasal iktidar, demokrasi ve ombudsman arasında önemli bir bağ olduğu söylenebilmektedir. Demokratik siyasete bağlı bir kamu yönetiminin, etkinlik ve verimliliğinin artırılması için ombudsman, yapısal ve işlevsel yönleri ile kilit bir role sahiptir. Bu rol, devlet (siyasal iktidar) ve halk arasındaki güven-meşruiyet bağına da kuvvetlendirmektedir (Parlak ve Doğan, 2016, s. 21). Nitekim ombudsman, demokratik bir toplumda hukukun üstünlüğünün gelişiminde ve katılımcı müzakere kanallarının açılmasında önemli bir yere sahiptir. Ombudsman, bünyesinde taşımış olduğu nitelikleriyle demokrasinin gelişiminde pozitif yönde büyük etkiler ortaya koymaktadır. Çünkü ombudsman, kamusal organlar karşısında objektif olarak bireyleri koruyarak, hesap verebilirliği, müzakereyi, yerelliği, etiği, katılımı ve açıklığı ön plana taşıyarak demokrasiye doğrudan ve dolaylı olarak katkılar sunmaktadır (Doğan, 2015, s. 284).

Rusya Federasyonu'nda Ombudsman ve Demokrasi

Rusya Ombudsmanı ile ilgili yukarıdaki özelliklerle bağlantılı yapısal-kurumsal ve işlevsel yönlerle ilgili bilgileri, bulguları vermeye ve bunları tartışmaya geçmeden önce ombudsmanın Rusya demokrasisi ve kamu yönetimi üzerindeki etkisi konusunda değerlendirmeler yapabilmek için Rusya'nın siyasi tarihi, siyasi yapısı ve kamu yönetimi sisteminden de ana hatlarıyla bahsetmek gerekmektedir.

Rusya Federasyonu'nda Siyasal Yapı ve Kamu Yönetimi

Tarihte ilk Rus devleti, 863 ve 1243 yılları arasında hüküm süren Kiev Rus Knezliği'dir (Erdem, 2014, s. 179). Rusya'nın siyasi tarihi bağlamında kökenleri, Rus önder Rurik'in 862 yılında Novgorod'a yerleşmesiyle başlamıştır ve bu kurulan devlete de Rus adını vermesine dayandırılmıştır. Bu devlet, 989 yılında Ortodoks dinine girmiş ve Kiril alfabesini kabul etmiştir. Devlet iktidarı da soylular kurultayı, yerel kurullar ve toprak sahipleri arasında dengeye oturtulmuştur. Rusya, 1533 yılında "çar" unvanı ile iktidara gelen IV. İvan'la birlikte Rus İmparatorluğu'nun temellerini kurmuştur (Ertuğrul, 2012,

s. 390). Genel olarak Çar'lık dönemi boyunca mutlak monarşinin hakim olduğu Rusya'da, 19. yüzyılın başlarında mutlak monarşi'den meşruti monarşiye dönüş girişimleri etkili olmuş ve 20. yüzyılın başlarında da çeşitli siyasal ve sosyo-ekonomik nedenlere bağlı olarak Ekim devrimi ile 1917 yılında komünist dönem başlamıştır (Baharçipek ve Ağır, 2014, s. 10). Nitekim Ruslar, 1917 yılında yapılan Ekim devrimi ile çarlık yönetimini yıkmış; yerine tek parti iktidarına dayalı bir biçimde komünist bir yönetim modeli getirmiştir. Daha sonrasında 1918 yılında Sosyal Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) ilan edilmiştir. 1950 ve 1970'li yıllarda soğuk savaşın da etkisiyle ilerleme kaydeden Rus devleti, 1980'lerin başından itibaren ise Rusya'nın ekonomik faktörlerin başını çektiği krizler sonrasında çöküş sürecine girmiştir. Devlet Başkanı Gorbaçov ile özdeşleştirilen Glastnost (açıklık) ve Perestroyka (yeniden yapılanma) reformları çerçevesinde dışa açılmaya başlayan SSCB, 1991 yılında ortadan kalkmış ve yerine Rusya Federasyonu kurulmuştur (Gök, 2012, s. 76-77; Ertuğrul, 2012, s. 391; Tellal ve Keskin, 2009, s. 469; Rutland, 2017). Bazı çevrelerce Gorbaçov reformları, Rus tarihindeki demokratikleşme yönünde atılmış en önemli adımlar olarak kabul edilmektedir (Baharçipek ve Ağır, 2014, s. 17).

Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve komünist sistemin çöküşü sonrasında federasyon ile yönetilen bir devlet haline gelmiştir. Bu ülke, Kray, Oblast, Cumhuriyet, Otonom ve Okrug gibi yerel ve bölgesel 88 federe birimden oluşmaktadır (Arıbaş, 2007, s. 365; Gök, 2012, s. 80). Yeni dönem siyasal sisteminin önemli bir simgesi olan anayasa da 12 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Parlak ve Caner, 2005, s. 227). Rusya Federasyonu, 1993 Anayasası ile demokratik, cumhuriyetçi, insan hak ve özgürlüklerine saygılı, hukuk devletine daha da bağlı bir görünüm kazanmaktadır (Çam, 2000, s. 267). Anayasaya göre Rusya, *“insanın özgürce gelişebileceği ve saygın bir yaşam sürebileceği koşulları sağlayacak politikaları amaç edinen sosyal bir devlettir”* (Tellal ve Keskin, 2009, s. 478). Bu çerçevede Rusya'da, insan hak ve özgürlüklerine saygı (m.2); halk egemenliği ve özgür seçimler (m.3); ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği (m.4); anayasanın üstünlüğü (m.4), federal yapı (m.5); vatandaşlık hakkı (m.6); sosyal devlet (m.7); ekonomik özgürlük ve özel mülkiyet (m.8); kuvvetler ayrılığı ilkesi (m.10); yerel yönetimler (m.12); ideolojik ve siyasal çoğulculuk ile çok partili sistem (m.13) ve sekülerizm (m.14) anayasal sistemin temel ilkeleri haline gelmiştir (Erdem, 2014, s. 178).

Rusya Federasyonu idari yapısı, nispeten Fransa’daki gibi işleyen yarı-başkanlık sistemi çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Başkan, devletin başkanı statüsündedir, Başbakan ise hükümetin başı konumundadır. Rusya, çok partili temsili demokrasi ile yönetilmekte, federal hükümet de üç temel erkten oluşmaktadır. Bunlardan; yasama erki; her 4 yılda bir yapılan genel seçimlerle belirlenen ve 450 üyeden oluşan Duma Meclisi ile Rusya Federasyonu’na dahil olan 89 idari birimden ikişer kişi olmak üzere toplam 178 üyeli Federasyon Konseyi’nden oluşmaktadır. Meclisler, ülke adına kararlar alır, yasa yapar, savaş açma ve uluslararası sözleşmeleri onaylama ve reddetme haklarına sahiptir (Örmeci, 2014). Rusya’da yürütme erkinin başında asıl olarak devlet başkanı bulunmaktadır ve başkan, 4 yıllığına halk tarafından seçilmektedir. Başbakan ve bakanlar kurulu da hükümet sisteminin ikinci ayağını oluşturmaktadırlar (Parlak ve Caner, 2005, s. 231-236; Demir, 2016, s. 839; Kızılcık, 2003, s. 588). Diğer taraftan, Rusya’da yargı erki; Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Tahkim Mahkemesi ve ilk derece federal mahkemelerinden oluşmaktadır. Ayrıca, hâkimler, Federal Meclis tarafından atanmakta ve doğrudan Devlet Başkanı’na bağlıdırlar (Örmeci, 2014; Tellal ve Keskin, 2009, s. 498).

Rusya Federasyonu’nda Ombudsman ve Demokrasi Açısından Değerlendirilmesi

Rusya’da Sovyetler Birliği döneminde ombudsman benzeri bir yapı olan “Prokürasi-Prokuratura (Procuracy)” kurumu uzunca yıllar görev yapmıştır (Parlak ve Doğan, 2015b, s. 230-231). Prokuratura, 300 yıllık bir devlet kurumu olarak halen görevini sürdürmektedir (Özden, 2010, s. 90; Gellhorn, 1966, p. 345). Nitekim Prokuratura, esas olarak genel gözetim ve savcılık görevini yerine getirmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti ve bazı Doğu Bloku ülkelerinde de uygulanmaktadır. İcra yetkisine sahip bir savcılık gibi işleyen bir kurumdur (Fendoğlu, 2011, s. 99). Prokuratura’nun ombudsmana benzetilmesindeki en büyük nedenlerden biri, bu kurumun da halkın şikâyetleri sonrasında veya resen hareket ederek bir tür kamu denetimi gerçekleştirmesinden kaynaklanmaktadır (Mutta, 2005, s. 89; Smith, 1983, p. 166-167). Ancak Prokuratura, yukarıdaki niteliklerinden dolayı tam bir ombudsman olarak görülemez.

Rusya’da bir ombudsman kurulmasını öngören en önemli gelişmelerden biri, 22 Kasım 1991 tarihli “Rusya Vatandaşlarının Hakları ve Özgürlükleri Deklerasyonu (Russian Declaration of the Rights and Freedoms

of Man and Citizen)”nun Duma’da kabul edilmesidir (Henderson, 1998, p. 184; Gavrilova, 2014, p. 118; Saari, 2010, p. 36; Bozaslan, 2016, s. 99). Bundan sonra 1993 yılında Rusya Anayasası, bir ulusal ombudsman kurulmasını öngörmüştür (Finkel, 2016; Ross, 2002, p. 29-30). Ombudsmanının yapısal-kurumsal ve işlevsel yönlerini ele alan organik kanun ise, 25 Aralık 1996 yılında Duma tarafından kabul edilmiş ve 26 Şubat 1997 yılında da dönemin Devlet Başkanı tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir (Muradova, 2013, s. 110).

Rusya’da ombudsmanlık kurumu, “İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (High Commissioner for Human Rights)” adı altında 1998 yılında kurulmuştur (Vangansuren, 2002, p.44; Sezen, 2001, s. 73; Akhundova, 2014, s. 98). Rusya’da ombudsman, daha çok insan hakları ihlalleri ile ilgilenmekte ve geçmişteki yozlaşmalardan kurtulmak için iyi yönetime geçişi hedeflemektedir (Fendoğlu, 2010, s. 14). Komiserlik, daha açık olarak insan hakları ihlallerini önlemek ve yasaların uluslararası insan hakları normlarına uygunluğu için görev yapmaktadır (Özden, 2010, s. 92). Daha geniş ve sistematik olarak komiserliğin görevleri şu şekilde ifade edilebilmektedir (Bozaslan, 2016, s. 101):

- İhlale uğramış hakların iadesi ve doğan zararın temin edilmesi,
- İnsan ve vatandaş hakları üzerine yapılacak hukuki düzenlemelere zemin hazırlamak,
- Özellikle insan hakları konusunda yapılacak olan düzenlemeleri uluslararası hukuk, ilke ve değerlerle uyumlu hale getirecek öneriler geliştirmek,
- İnsan hak ve özgürlükleri konusunda eğitim faaliyetlerinde bulunmak ve bu konuda uluslararası işbirliğini geliştirmek.

Diğer yandan, Rusya’da bölgesel düzeyde de insan hakları komiserlikleri bulunmaktadır (Chuksina, 2016). Ancak bu çalışma, ulusal düzeyde geniş çaplı ombudsmanı konu edinmektedir. Literatürde de kabul edildiği biçimiyle çalışmanın bundan sonraki açıklamalarında ulusal İnsan Hakları Komiserliği’nden “ombudsman” olarak söz edilecektir.

Rusya Ombudsmanı, Rusya Federal Meclisi olan Duma tarafından atanmakta ve görevinden alınmaktadır (DESA, 2004, p. 8). Ombudsmanın görev süresi 5 yıldır ve gizli seçimle salt çoğunlukla seçilmektedir (Fendoğlu, 2010, s.14). Ombudsman, diğer devlet kurumları karşısında bağımsız ve

tarafsızdır (Stern, 2008, p. 367; Fendoğlu, 2011, s. 107). Ayrıca ombudsman, 35 yaşından küçük olmamalı ve insan hakları konusunda da tecrübe ve birikim sahibi olmalıdır (Özden, 2010, s.92). Ombudsmanın, siyasetle ilgilenmesi ve bir partinin üyesi olması yasaktır. Ombudsman, Duma’da yemin ederek göreve başlamaktadır (Şahin, 2015, s. 69-70).

Rusya Ombudsmanı, Rusya’da yaşayan tüm halkın şikâyetlerini kabul etmektedir ve kamu kurumları, yerel yönetimler, memurlar ve diğer kamu çalışanlarının neden olduğu sorunları incelemektedir (Şahin, 2015, s. 70; DESA, 2004, p. 8). Ombudsman, sadece bazı insan hakları ihlali ile ilgili özel durumlarda kendi girişimi ile harekete geçebilir (Stern, 2008, p. 367). Ombudsmana yapılan şikâyetler, 1 yıl içerisinde olmak koşuluyla insan hakları ihlali alanında yapılmalıdır. Şikâyet başvurularında başvuranın adı-soyadı, adresi ve şikâyete sebep olan konu açıkça yazılmalıdır. Ombudsman, şikâyet eline geçtiğinde bir ön değerlendirme yapmakta ve yetki alanı dışındaki şikâyetleri reddedebilmektedir. Ombudsman, bu ön incelemesini 10 gün içerisinde gerçekleştirmelidir. Şikâyetin incelenmesine geçildiğinde ombudsman, kamu kurum ve görevlilerini ziyaret edebilir ve bilgi toplayabilmektedir. Kamu görevlileri 10 gün içerisinde ombudsmanın istediği belgeleri vermek zorundadır. Şikâyet başvurusuna dair soruşturma sonlandırıldığında, ilgili kamusal kurumlar 1 ay içerisinde ombudsmanı bilgilendirmeli ve yapılan değişiklikler hakkında bir cevap vermelidir (Özden, 2010, s. 93-94; Fendoğlu, 2011, s. 107; Şahin, 2015, s. 71). Bunların yanı sıra ombudsman yıl içerisindeki faaliyet ve önerilerini içeren yıllık bir raporunu hem Duma’ya hem de Devlet Başkanı’na sunmaktadır. Ombudsman, insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve iyileştirilmesi konusunda parlamentoya önerilerde de bulunabilmektedir (Stern, 2008, p. 369). Ombudsman, bazı spesifik alanlarda özel raporlar da yayınlatabilmektedir (Finkel, 2016). Ayrıca ombudsman raporları medya ve kamuoyu ile de paylaşılmaktadır (Akhundova, 2014, s. 118). Ancak ombudsmanın kamu kurumlarına yönelik verdiği öneriler, tavsiye niteliğindedir. Kesin karar alma yetkisi bulunmamaktadır.

Rusya’da ombudsman, yargı alanında da önemli yetkiler kullanmaktadır ve Ombudsman Kanunu’nun 30. maddesine göre “mahkeme tarafından verilmiş bir kararın yeniden görüşülmesini isteme hakkı bulunmaktadır. Buna ek olarak duruşmalara gözlemci olarak da katılabilme olanağı bulunmaktadır” (Gülener, 2013, s. 17). Yine Ombudsman, Rusya

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkına sahiptir. Ombudsman bireysel başvuru yolunu, Anayasa ile tanınan temel hakların korunmasında ve temel haklara ilişkin yasal düzenlemelerin Anayasayla ve uluslararası hukukun genel kabul gören ilkeleriyle uyumlu hale getirilmesinde etkin bir araç olarak değerlendirmektedir (Zorkin, 2009, s. 285).

Rusya Federasyonu, merkeziyetçi bir siyasal kültür üzerine oturmaktadır. Nitekim devlet geleneğinin büyük kısmını oluşturan çarlık döneminde, sonrasında katı bir bürokrasi ile idare edilen komünist bir tek partinin iktidar sahibi olduğu Sovyet döneminde bu kültürel zeminin yerleşmesinin izleri bulunmaktadır. 1990 sonrası siyasal ve ekonomik dönüşümden sonra Rusya'da, siyasi sistem ve siyasi kültürde yeni bir dönem başlamıştır. Siyasi sürece yeni aktörlerin katılmasıyla toplumun demokratikleştirilmesi için adımlar atılmaya başlanmıştır (Akhundova, 2013, s. 55; Baharççek ve Ağır, 2014, s. 5; Nichol, 2006). Ancak daha önce de altı çizildiği üzere Rusya Federasyonu, uzun Sovyet geçmişi ile kuvvetler ayrılığının etkin olmadığı ve merkezi hükümetin güçlü olduğu bir görünüm kazanmıştır (Krasnokutski, 2001, p. 48). Bu durum da devleti, post-Sovyet sonrası dönüşümde bir hukuk devleti olma yolunda oldukça zorlamıştır (Gradszkova, 2012, p. 84). Rusya Federasyonu, geniş toprakları, zengin enerji kaynakları, coğrafi konumu, tarihi ve kültürel birikimi ve bir döneme damgasını vurmuş olan Sovyetler Birliği'nin mirasçısı olması gibi nedenlerle dünyanın siyasi ve ekonomik bakımdan önemli ülkelerinden birisidir. Çağdaş dünyada artık bir norm haline gelmiş olan demokrasi konusunda Rusya, özellikle Batılı ülkeler tarafından, demokratik olmadığı gerekçesiyle eleştirilmekte, demokrasi indekslerinde alt sıralarda yer almaktadır (Ağır ve Baharççek, 2015, s. 59; Minarlı, 2010, s. 4).

Rusya Federasyonu'nda 1991-1999 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı görevini iki kez üst üste olmak üzere Boris Yeltsin yerine getirmiştir (Tellal ve Keskin, 2009, s. 487). Rusya'da Yeltsin döneminde Gorbaçov ile başlayan Batı yanlısı düşünce ve liberal ekonomik sistemi sürdürme çabaları devam etmiştir. Yeltsin'den sonra Mart 2000'de cumhurbaşkanlığı görevini Vladimir Putin devralmıştır. Putin, merkezileşmeye önem vererek, geçmiş on yıllık dönemdeki zayıflayan devlet gücünü artırma politikaları ile devam ettirme kararı almıştır. Buna ek olarak Putin, idari sistemin merkezileşmesi amacıyla valilerin seçilerek göreve gelmesi uygulamasına son vererek, cumhurbaşkanının önermesi ve yerel parlamentoların onaylaması usulünü

getirmiştir (Ertuğrul, 2012, s. 392). Bu güçlü merkeziyetçi anlayış ve yapılanma girişimlerinin arka planındaki en önemli faktörlerden biri, Yeltsin’in aksine Putin’in Sovyet vatanseverliğini geri getirme çabalarıdır (Tella ve Keskin, 2009, s. 488). Bunlara ek olarak Yeltsin döneminde federe birimlere geniş düzeyde özerklik verilmişken, Putin sonrasında devletin bölünmesi çekinceleri doğrultusunda 89 idari birimin devlete bağlanması öngörülmüştür. Bu kapsamda öncelikle devlet 7 federal valiliğe bölünmüştür (Akhundova, 2014, s. 119). Bunun temel nedenleri ise Yeltsin döneminde yeni kurulan devletin demokrasiye geçiş konusunda önemli sorunlar yaşaması, ekonomik-siyasi istikrarsızlık ve küresel arenadaki prestij kaybı olarak sıralanabilmektedir (Akhundova, 2014, s. 147). Putin döneminde merkezileşme reformlarıyla ortadan kaldırılmaya çalışılan bu sıkıntılar, bir yandan da ülkenin demokratikleşmesinin önünü tıkamaktadır (Akhundova, 2014, s. 183).

Putin iktidarı döneminde parlamento ve medyanın gücü de sınırlandırılmıştır (Akhundova, 2014, s. 136). Bu bakımdan özellikle medya üzerindeki katı denetim sebebiyle baskın söylem dışı bilgiler, düşünceler yayılamamaktadır. Bunun sonucunda ifade özgürlüğü sağlanamamakta ve en sonunda da farklılıkların kamusal temsili önlenerek siyasetin alanı daraltılmaktadır. Bunlara ek bir biçimde, örgütlenme özgürlüğü önlenerek demokratik bir sistemin temel dinamiklerinden biri olan muhalif oluşumlara izin verilmemektedir. Sivil toplum kuruluşları, farklı toplumsal iradelerin siyasal alana taşınması noktasında ezilerek baskın ideolojiye bağlanmaktadır. Aslında örgütsel çoğulculuk bağlamında eski totaliter yapısından kopma sürecine giren Rusya politik yapısı, devlet iktidarının tarihsel otoriter karakterine dönmesi çerçevesinde sivil toplum üzerinde ezici bir rol oynamaktadır. Bu şekilde Kremlin güdümündeki sivil toplum örgütleri desteklenirken muhalif organizasyonlar tasfiye edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Putin döneminde sivil, siyasal özgürlükler ve demokratikleşme açısından önemli sıkıntılar bulunmaktadır. Bunlara politik alanda sadece Birleşik Rusya Partisi’nin iktidar elde etmesi eklenince sorun yumağı büyümektedir (Mınarlı, 2010, s. 4-6; Baharççek ve Ağır, 2014, s. 19-20; Ağır, 2015, s. 39). Rusya’da demokrasinin gelişmemesini etkileyen bazı nedenler bulunmaktadır. Temelde siyasi, ekonomik ve toplumsal kaynaklı olan bu nedenler; *“siyasal kültür, süper güç psikolojisi, güvenlik kaygıları, sivil toplumun ve siyasal partilerin gelişmemiş olması, asimetrik federal yapı,*

devlet başkanının yasama ve yargı organları üzerindeki etkisi ve ekonomik faktörlerden” oluşmaktadır (Ağır ve Baharçipek, 2015, s. 50).

Rus halkı da yukarı anlatılan durumlardan şikâyetçi değil gibi görünmektedir. Çünkü halk, ruhu zayıf ve güçsüz bir devlet yapısı yerine, güçlü lider ve güçlü devlet üzerine talepte bulunmaktadır. Halk, ekonomik ve siyasi güç uğruna birtakım demokratik kazanımlarından vazgeçmeyi normal hatta gerekli görmektedir. Putin’in “*zayıf bir devlet yapısının despotik bir iktidardan daha çok demokrasiye zararı olur*” sözü halk nazarında karşılığını bulmuş gibi görünmektedir (Baharçipek ve Ağır, 2014, s. 18). Son zamanlarda ülke içerisinde yapılan kamuoyu anketlerinde halkın demokrasiye olan bakışı ve inancı da alt sıralarda bulunmaktadır (Roskin, 2011, s. 357; Akhundova, 2014, s. 92).

Bu bağlamda ombudsman benzeri demokratik oluşumların Rusya’da kurumsal ve işlevsel varlığı demokrasinin sözü edilen sorunlarını aşma noktasında belirleyici olabilir. Bu konuyla ilgili olarak, 2010 yılında bilimsel bir makale çerçevesinde, Emma Gilligan tarafından gerçekleştirilen 1000 denek üzerine bir saha araştırmasında, Rusya Ombudsmanı ile ilgili olarak ombudsmanın halkı eğitim faaliyetlerinin güçlendirilmesi ve hak ihlali durumunda vatandaşın haklarının korunmasında etkin bir rol oynaması bulgularına ulaşılmıştır (Yefremova, 2013). Nitekim Gilligan’ın araştırmasında Rusya’da belirli sayıdaki toplumsal aktörlerden katılımcılar arasında, ombudsmanın eğitimci yönünün, demokratik olanaklarının ve gücünün artırılması sonucu ortaya çıkmıştır.

Bu çerçevede bakıldığında; Rusya’da ombudsman, Sovyet bloğunun çökmesi sonrasında demokrasiye dönüşümün önemli bir simgesi/görünümü (Demir, 2002, s. 160) olarak görülmelidir. Bu bakımdan, ombudsmanın Rusya’da demokrasinin güçlendirilmesi ve kamu yönetiminin verim ve performansının artırılmasında kritik bir rolü bulunmaktadır. Dolayısıyla ombudsman, halka eğitimler vererek, onlara siyasal sistemin aktif birer öznesi olduklarını hatırlatarak ve kamusal organ ve kişileri hesap verebilirliğe, açıklığa ve müzakereye yönlendirerek demokrasinin tekrar güçlendirilmesini sağlayabilir.

Rusya kamu yönetiminde 1990’lı yıllardan sonra neo-liberal reformlardan (Akhundova, 2014, s. 138; Tellal ve Keskin, 2009, s. 469) birini meydana getiren ombudsman, demokrasi adına önemli bir yapıdır. Ancak ülkede 2000’li yıllardan sonra demokratikleşme alanında geriye dönüş

sürecine bağlı olarak (Baharçipek ve Ağır, 2014, s. 6; Ağır ve Baharçipek, 2015, s. 46) ombudsmanın çalışma potansiyeli ve eylemlerine de olumsuz yönde etki ettiği söylenebilmektedir (Bozaslan, 2016, s. 104-105).

Rusya’da 2014 yılı ombudsmanın yıllık faaliyet raporunun “Yasal Aktivitelerin İzlenmesi” başlığı altında, ombudsmanın parlamentoya taşıdığı eğitim, sağlık ve azınlıkların korunması gibi alanlarda bazı teklifler ve sonuçlar gösterilmektedir (High Commissioner For Human Rights in The Russian Federation Report, 2014, p. 28). Buna ek olarak, 2015 yılı ombudsmanın yıllık faaliyet raporuna göre Rusya Ombudsmanı’na insani yaşamın her alanından şikâyetler ulaşmıştır. 2015 yılında ombudsman, vatandaşlardan 3.447 şikâyeti elden yazılı olarak almıştır. 284 şikâyet, ombudsmanın ülke içerisinde yaptığı gezilerden elde edilmiştir. 18.000 şikâyet de telefon aracılığı ile kuruma ulaştırılmıştır. 6.500 şikâyet ise e-mail vasıtası ile gerçekleşmiştir. Bu şikâyet konuları arasında; temel hakların korunması, sağlık ve sosyal hakların korunması, anne, çocuk ve aile haklarının korunması, askeri personel hakları, göçmenlerin korunması, siyasi hakların korunması bulunmaktadır. Bazı şikâyetler de çevresel konularla ilgilidir. Bu çerçevede hakların gelen şikâyetlere göre gruplandırılmasında da şu şekilde bir görünüm (Tablo 1) ile karşılaşılmaktadır.

Tablo 1. Rusya Ombudsmanı’na Gelen Şikâyetlerin Haklar Çerçevesinde Gruplandırılması

<u>Hak Kategorisi</u>	<u>Yüzdesele Dağılım (%)</u>
Hukuki Süreç	47
Sosyal Haklar	37
Ekonomik Haklar	7
Sivil ve Personel Haklar	6
Siyasi Haklar	2
Kültürel Haklar	1

Kaynak: High Commissioner For Human Rights in The Russian Federation Report 2015, p. 166.

Tablo 1’den görüldüğü üzere ombudsmana ulaşan şikâyetlerin önemli bir bölümü hukuki ve sosyal haklara ilişkin olan konulardan gelmektedir. Siyasi hakların oranı ise %2’dir. Bu durum ise Rusya’da siyasi sistem ve iklimden ziyade hukuk devleti ve sosyal olanaklara ilişkin belirgin sorunlar olduğunu göstermektedir.

Çalışmayla ilgili olarak Rusya’da ombudsmanın yapısal-kurumsal ve işlevsel yönleri (ombudsmanın kuruluşu, atanması, görevi, başvuru olanakları, denetim süreci, sonlandırılması ve etkinliği) ve demokrasi arasında son bir değerlendirme yapıldığında; öncelikle ombudsman, 1990 sonrası demokrasiye dönüş projesinin bir ürünüdür ve parlamento tarafından atanmaktadır. Bu durum, ombudsmanın demokratik meşruiyetine yönelik önemli bir açıklama oluşturmaktadır. Kurumun temel görevi, insan hakları ihlallerini önlemek ve yolsuzlukla baş etmektir. Nitekim bu bakımdan da ombudsman, özellikle yürütmenin hukuk ve ahlak dışı uygulamalarını çözmeye çalışmaktadır, bu şekilde de kamuoyunu harekete geçirebilmektedir. Dolayısıyla demokratik bir sivil toplum ve medyanın da teminatıdır. Diğer yandan ombudsmana tüm vatandaşlar kolayca ulaşabilmektedir. Bunun için herhangi bir hukuki sınır bulunmamaktadır. Bu durum da ombudsmanın hukuk devletine dair katkısıdır. Ombudsman bir şikayeti incelenebilir bulunduğunda, kanuna uygun olarak belirli bir prosedür içerisinde harekete geçmekte ve kamu bürokrasisi ile de irtibat halindedir. Tüm bunların yanında ombudsman, yıllık faaliyet raporları ile hem yürütme hem de yasama organına bilgiler sunmaktadır. Bu özellikleri sayesinde de ombudsman, demokrasi çerçevesinde vatandaşın kamusal organlar karşısında yaptığı şikayet incelemeleri ile onları siyasi bir özne haline de getirmektedir. Dolayısıyla siyasal iktidar ve halk arasında demokratik güven bağı tesis etmektedir. Ancak daha önce de bahsedildiği üzere; Rusya’nın geçmiş siyasal kültürü ve dönemin meydana getirmiş olduğu bir takım gelişmelerden dolayı, demokrasi ekseninde ombudsman, sözü edilen yönlerine rağmen tam olarak etkin ve verimli çalışmamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Rusya Federasyonu, uzun Sovyet geleneği ve siyasal kültürü ile merkezîyetçiliğin güçlendiği ve demokrasinin gelişme alanında sıkıntıların bulunduğu bir dönem geçirmiştir. Ancak, 1990’lı yıllardan sonra anayasa başta olmak üzere diğer hukuki düzenlemeler ve uygulamalarda insan hakları, kuvvetler ayrılığı, hukuk devleti ve demokrasi temel yapı taşları haline gelmiştir.

Rusya’da bir ombudsmanın kurulması da bu demokratik dönüşümün önemli bir simgesi ya da görünümüdür. Ombudsman, ülkede insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve yolsuzlukların en aza indirilmesi için

çabalamaktadır. Rusya Ombudsmanlık Kurumu, ulusal düzeyde bir organik kanuna sahiptir, parlamentonun desteği vardır, bağımsız ve tarafsızdır, yetki alanı dâhilinde her şikâyet ile ilgilenmektedir, kamusal kurum ve personelle işbirliği içerisinde, kamuoyuna önemli bilgiler sunmaktadır. Bu özellikleri ombudsmanı, Rusya kamu yönetiminin etkinliğinin artırılmasında ve ülke içerisinde demokrasinin güçlendirilmesinde önemli bir pozisyona getirmektedir. Dolayısıyla ombudsman, Rusya'da yapısal-kurumsal ve işlevsel yönleri bakımından büyük öneme sahiptir.

Rusya'da ombudsmanlık kurumu, demokrasinin işlerlik kazanmasında hazırlayacağı raporlarla medyaya ve sivil toplum kuruluşlarına önemli destekler sağlayabilir, halka seminer ve eğitimler vererek onları siyasi birer özne haline getirebilir, toplum içerisinde farklı sivil toplum kuruluşlarını belirli konularda harekete geçirebilir ve insan hak ve özgürlüklerini sürece bireyleri aktif olarak katarak geliştirilmesini sağlayabilir, son olarak hukukun üstünlüğü gereği kamusal organları etkin ve verimli çalışır hale getirebilir.

Ancak Rusya'da geçmişinden gelen siyasal kültüre de bağlı olarak merkezîyetçilik halen güçlüdür. Bu durum ombudsmanın çalışma yöntem ve etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Rusya'da ombudsmanlık kurumunun ülkede demokrasinin henüz istenen seviyede yerleşmemesi nedeniyle bazı handikapları mevcuttur. Rusya'da ombudsmandan beklenen de içsel ve dışsal bu olumsuz yanlardan kurtulup, gerçek anlamda devlet, kamu yönetimi ve vatandaşlar arasında güven köprüsü kurmasıdır. Ombudsman, ancak gerçek anlamda tarafsız ve bağımsız bir statüye kavuştuğunda taraflar arasındaki sorunları çözebilir, hukuk devletini inşa edebilir. Ülke kamu yönetimi ve demokrasisine de katkılar sunabilir.

Sonuçta ombudsman, yapısal-kurumsal ve işlevsel yönlerine bağlı bir biçimde ülkede demokrasinin güçlenmesinde etkili bir oynayabilir, ancak içinde bulunulan siyasal iklim ve kültür, devletin tüm siyasi yaşantısını ve organlarını etkilediği gibi, demokrasi adına kurulan kurumları dahi yönlendirebilmektedir. Nitekim Rusya'da anti-demokratik merkezîyetçi kültür, ombudsmanın en büyük engellerinden biri olmuştur. Bunun aşılması için ise devlette ve toplumda demokrasiye ve ombudsman benzeri kurumların bunu güçlendirdiğine yönelik güçlü bir inanç var olmalıdır.

Kaynakça

- Akhundova, J. (2013). Rusya'nın Siyasal Partileri ve Milliyetçilik Görüşleri. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 Haziran, 54-66.
- Akhundova, J. (2014). Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi Reformları: Türkiye ve Rusya Örneği. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Ağır, O. (2015). Rusya Federasyonu'nun Siyasal Rejiminin Adlandırılması Üzerine. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 3, 25-44.
- Ağır, O. ve Baharççek, A. (2015). Rusya Federasyonu'nda Demokrasinin Yerleş(e)memesinin Nedenleri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 6 (1), 45-63.
- Arıbaş, K. (2007). Küresel Çağda Siyasi Coğrafya. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Baharççek, A. ve Ağır, O. (2014). Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi, *Birey ve Toplum*, Güz, 4 (8), 5-27.
- Bezci, B. (2015). Demokrasinin Liberal ve Radikal Yorumları. *Liberal Düşünce*, Güz, 267-282.
- Bozaslan, B. M. (2016). Rusya Federasyon'unda Ombudsmanlık. Seçkin Yayıncılık (Eds. Bekir Parlak ve Kadir Caner Doğan), Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri: Dünyanın Altı Kıtasında Ülke Ombudsmanlarının Yapısal-Kurumsal ve İşlevsel Açılardan Analizi (s. 93-106), Ankara.
- Büyükavcı, M. (2008). Ombudsmanlık Kurumu. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, Güz, 10-13.
- Chuksina, V. V. (2016). The Commissioner for Human Rights in the Russian Federation in the Light of International Standards of National Human Rights Institutions, http://www.rusnauka.com/13_EISN_2012/Pravo/8_109971.doc.htm (02.06.2016).
- Çaha, Ö. (2011). Demokrasi. Orion Kitabevi (Ed. Halis Çetin), Siyaset Bilimi (s. 205-238), Ankara.
- Çam, E. (2000). Çağdaş Devlet Sistemleri. İstanbul: DER Yayınları.
- Demir, F. (2016). Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye. *Journal of Yasar University*, 8, Özel, 831-876, <http://Journal.Yasar.Edu.Tr/Wp-Content/Uploads/2014/01/23-Fevzi-Dem%C4%B0r.Pdf> (08.06.2016).
- Demir, G. (2002). Ombudsman Aranıyor. İstanbul: Ahi Kültürünü Araştırma Yayınları, Sade Ofset Matbaası.
- DESA (Department of Economic and Social Affairs) (2004). Russian Federation: Public Administration Country Profile, August, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan023201.pdf> (03.06.2016).
- Doğan, K. C. (2015). Postmodernizmin Kamu Yönetimine Yansımaları: Ombudsman ve Toplam Kalite Yönetimi Yaklaşımları. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10/14 Fall, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8791>, 273-290.
- Dursun, D. (2012). Siyaset Bilimi. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Erdem, K. (2014). Yarı-Başkanlık ya da Süper Başkanlık: Rusya Federasyonu Örneği. TBMM Araştırma Merkezi Yayınları (Ed. Havvana Yapıcı Kaya), Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı-Başkanlık Sistemi: Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri (s. 173-229), Ankara.
- Erhürman, T. (1998). Ombudsman. *Amme İdaresi Dergisi*, 31 (3), Eylül, 87-102.

- Ertuğrul, Ü. E. (2012). Rusya Federasyonu. Binyıl Yayınevi (Eds. Burhan Aykaç ve Şenol Durgun), Çağdaş Siyasal Sistemler (s. 385-419), Ankara.
- Fendoğlu, H. T. (2010). Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık). SDE Analiz, Aralık.
- Fendoğlu, H. T. (2011). Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Finkel, E. (2016). Defending Rights, Promoting Democracy: The Institution of Ombudsman in Poland, Russia and Bulgaria, <http://www.eoi.at/d/EOI%20%20Jahresberichte/Russland/Defendign%20rights,%20OM%20in%20Pol,%20Rus,%20BG.pdf> (23.03.2016).
- Gavrilova, O. (2014). The Russian Commissioner for Human Rights and the European Ombudsman: Comparative Analysis. *Kutaşin University Law Review*, 1 (1), September, 117-127.
- Gellhorn, W. (1966). Ombudsmen and Others: Citizen's Protectors in Nine Countries. The United States of America: Harward University Press.
- Gradskova, Y. (2012). Regional Ombudsmen, Human Rights and Women-Gender Aspects of the Social and Legal Transformation in North-West Russia (Based on Ombudsman Reports). *The Soviet and Post-Soviet Review*, 2, 82-107.
- Gök, S. (2012). Rusya Federasyonu Kamu Yönetimi Sisteminde Değişim Trendleri. II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 1-2 Ekim, file:///D:/Users/kadir%20caner/Downloads/II._Bölgesel_Sorunlar_Ve_Türkiye_Sempozy.Pdf (10.01.2017).
- Gülener, S. (2013). Ombudsman-Yargı İlişkileri ve Yargı Ombudsmanlığı Sistemi: Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (1), 1-27.
- Henderson, J. (1998). The Russian Ombudsman. *European Public Law*, 2, 184-187.
- High Commissioner For Human Rights in The Russian Federation Report 2015, http://eng.ombudsmanrf.org/www/upload/files/Report_2015_Sample.pdf (12.05.2016).
- High Commissioner For Human Rights in The Russian Federation Report, 2014, http://eng.ombudsmanrf.org/www/upload/files/doklad_eng_2014.pdf (12.05.2016).
- Kızılcık, R. (2003). Rusya. Türk İdari Araştırmalar Vakfı (Ed. Koraltay Nitas), Yirmi Birinci Yüzyılda Yönetim (s. 575-595), Ankara.
- Krasnokutski, S. C. (2001). Human Rights in Transition: The Success and Failure of Polish and Russian Criminal Justice Reform. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 33 (1), 13-69.
- Minarlı, M. A. (2010). Rusya Siyasal İkliminin Demokrasi Dışı Karakteri. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 44, 1-13.
- Muradova, D. (2013). *Ombudsmanlık Kurumu ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mutta, S. (2005). İdarenin Denetlenmesi ve Ombudsman Sistemi. İstanbul: Kazancı Kitap.
- Nichol, J. (2006). Democracy in Russia: Trends and Implications for U.S. Interests. CRS Report for Congress, August 29, <https://fas.org/sgp/crs/row/RL32662.pdf> (08.01.2017).
- Örmeci, O. (2014). Siyasal Sistemler: Rusya Federasyonu. <http://politikaakademisi.org/2014/12/03/siyasal-sistemler-rusya-federasyonu/> (02.05.2016).

- Özden, K. (2010). Ombudsman: Türkiye'deki Tartışmalar. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Parlak, B. ve Caner, C. (2005). Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetişel Yapılar. Bursa: Alfa Aktüel.
- Parlak, B. ve Doğan, K. C. (2015a). Ombudsman Kavramı ve Seçilmiş Ülkelerde Ombudsmanlık Uygulamaları: Temel Yön, Nitelik ve Özellikler Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 480, 121-148.
- Parlak, B. ve Doğan, K. C. (2015b). Kamu Yönetiminde Denetim: Karşılaştırmalı Ülke İncelemeleri Bağlamında Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu'nun (Ombudsmanın) Uygulanabilirliği. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Parlak, B. ve Doğan, K. C. (2016). Ombudsman: Kavram ve Tarihşel Gelişim. Seçkin Yayıncılık (Eds. Bekir Parlak ve Kadir Caner Doğan), Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri: Dünyanın Altı Kıtasında Ülke Ombudsmanlarının Yapısal-Kurumsal ve İşlevşel Açılardan Analizi (s. 19-24), Ankara.
- Pickl, V. (1986). Ombudsman ve Yönetimde Reform. *Amme İdaresi Dergisi*, 19 (4), Aralık, 37-46.
- Roskin, M. G. (2011). Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür. (çev. Bahattin Seçilmişoğlu), Ankara: Adres Yayınları.
- Ross, C. (2002). Federalism and democratisation in Russia. UK: Manchester University Press.
- Rutland, P. (2017). Democracy in Russia: A Tocquevillian Perspective, <http://prutland.faculty.wesleyan.edu/files/2015/08/Democracy-in-Russia.pdf> (04.01.2017).
- Saari, S. (2010). Promoting Democracy and Human Rights in Russia. USA: Routledge.
- Schmidt, Manfred G. (2002). Demokrasi Kuramlarına Giriş. (çev. M. Emin Köktaş), Ankara: Vadi Yayınları.
- Sezen, S. (2001). Ombudsman: Türkiye İçin Nasıl Bir Çözüm? Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Amme İdare Dergisi*, 34 (4), 71-96.
- Smith, Gordon B. (1983). Soviet Union. Greenwood Press (Ed. Gerald E. Caiden), International Handbook of the Ombudsman: Country Surveys Vol. II (p. 165-177), The United States of America.
- Stern, J. (2008). Russian Federation. Springer-Verlag/Wien (Ed. Gabriele Kucsko-Stadlmayer), European Ombudsman-Institutions: A Comparative Legal Analysis Regarding the Multifaceted Realisation of an Idea (p. 365-370), Austria.
- Şahin, M. S. (2015). Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) ve Uygulama Örnekleri. Ankara: Astana Yayınları.
- Tellal, E. ve Keskin, N. E. (2009). Rusya Federasyon'unda Kamu Yönetimi. İmge Kitabevi (Haz. Koray Karasu), Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri (s. 469-543), Ankara.
- Vangansuren, U. (2002). The Institution of the Ombudsman in the Former Communist Countries, Paper written under the Charles and Kathleen Manatt Democracy Studies Fellowship at IFES July-August.
- Yefremova, M. (2013). "The Ombudsman is Not Superman": Examining the Role of Human Rights Ombudsman in Protecting Freedom of Speech Russia and Turkey, Human Rights Master Thesis, Central European University, Budapest.
- Zorkin, V. (2009). Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Bireysel Başvuru, *Anayasa Yargısı*, 26, 283-292.

